

međusobno oplodivati, odnosno da se na određenom razmaku posadi podesni oprašivač. Od primarne je važnosti prema tome voditi računa o sortnom sastavu bademika, ako želimo da nam posađena stabla badema donose rod.

I konačno sorte badema moraju odgovarati zahtjevima tržišta. Danas kada je u planu podizanje većih kompleksa bademika, nužno je potrebno, da se unaprijed predvidi da će se ta roba prodavati vani. Prema tome ne smijemo ignorirati komercijalnu stranu ovog problema, koji je zapravo cilj proizvodnje badema. Vanjsko tržište ima svoje zahtjeve i propise, prema tome zašto da sutra prodamo našu robu kao trećorazrednu, kada imamo mogućnosti da je plasiramo kao robu prve ili druge kategorije.

Iz svega ovoga rezultira da podizanje novih bademika nije samo problem izbora terena, nabave sadnice, odnosno sjemena badema, već da je ono prvenstveno biološki i ekonomski problem. Ovo je zaključak dosadašnjeg pokusnog rada Stanice za maslinarstvo i voćarstvo u Kaštel Starom.

RAPAJIĆ ing. NIKOLA

Poljoprivredne radne asocijacije u Engleskoj

(THE LAND SETTLEMENT ASSOCIATION-THE WELLS LAND SETTLEMENT SOCIETY)

S A D R Ź A J

1. Problem malih poljoprivrednih gospodarstava u Engleskoj —
2. Postanak društava za naseljavanje i poljoprivrednih radnih asocijacija u Engleskoj i Velsu. — 3. Agencija za sprovođenje programa za naseljavanje nezaposlenih industrijskih radnika. — 4. Poljoprivredne radne asocijacije u Engleskoj. — 5. Poljoprivredne radne asocijacije u Velsu. — 6. Troškovi naseljavanja. — 7. Brojno stanje asocijacija i gospodarstava (zakupaca). — 8. Osnovi uspješnog gospodarjenja. — 9. Dohodak pojedinih gospodarstava (zakupaca). — 10. Zaključak. — 11. Izvori i literatura.

1. Problem malih poljoprivrednih gospodarstava u Engleskoj

Problemom malih gospodarstava počeli su se u Engleskoj ozbiljnije baviti koncem prošlog stoljeća. Inicijativa je potekla od strane Jose Collings, koji je godine 1880. potakao pokret za kolonizaciju i stvaranje malih gospodarstava poznat pod nazivom »Three acres and a cow« (Tri akra i jedna krava). Godine 1892. donešen je

prvi zakonski propis o malim gospodarstvima (i kolonizaciji). Od serije zakona, koji su u tom području donešeni, najznačajniji su onaj iz god. 1892. i iz 1931. god. S vremenom problem malih gospodarstava postajao je sve važniji, tako da se malo gospodarstvo (Smallholdings), počinje tretirati, kao posebna kategorija, posebno poglavlje, pa i kao poseban socijalni, politički i privredni problem u stručnim i naučnim raspravama, izvještajima i rješenjima Vlade, Ministarstva poljoprivrede i lokalnih organa vlasti.

Nastojanja su se u tom pogledu odvijala u dva pravca. Poklanjala se sve veća pažnja postojećim malim gospodarstvima i ozbiljno je pokrenuto pitanje osnivanja novih takvih gospodarstava.

Pokret kolonizacije i osnivanja malih gospodarstava u Vel. Britaniji traje već preko 50 godina, pa iako se takva gospodarstva stvaraju polaganim tempom, ipak su Okružni i Gradski odbori (County Councils i Conty Borough Councils) osnovali u toku svog rada, po tom pitanju, od donošenja Zakona o kolonizaciji 1892. god. — u Engleskoj i Velsu do 30. rujna 1949. 26.200 malih gospodarstava, sa 447.000 akri zemlje. Veličina im se kreće od jednog do pedeset akri. Naiveća takva gospodarstva imaju 100 akri (lih je malo). Stvaranje takvih malih gospodarstava diktiraju ekonomsko-socijalni i politički razlozi (vezanje za zemlju većeg broja ljudi, rješavanje nezaposlenosti i t. d.). Poslije prvog svjetskog rata takva mala gospodarstva stvarana su u velikoj mjeri, radi zbrinjavanja ratnih veterana. Od god. 1930. manji broj takvih gospodarstava osnovan je radi kolonizacije nezaposlenih industrijskih radnika. Nakon drugog svjetskog rata glavni razlog osnivanja ovakvih malih gospodarstava je osiguranje života poljoprivrednih radnika, koji su ostali bez posla.

Razlog stvaranja malih gospodarstava nije u tome što su ona produktivnija od velikih farma. Ne može se utvrditi, da mala gospodarstva postižu veće uspjehe u proizvodnji od velikih farma, premda tamo gdje je dobar zakupac i takva gospodarstva dobro proizvode, razvijaju stanovitu utakmicu, pa mali farmeri postižu dobre uspjehe. Mr. Greenfield*). Naprotiv, ima i takvih mišljenja, da su mala gospodarstva u Engleskoj produktivnija od velikih.

Tri četvrtine novaca za stvaranje ovakvih gospodarstava, Okružnim i gradskim (varoškim) odborima, stavlja na raspolaganje Ministarstvo poljoprivrede i ribarstva.

Prošle godine Ministarstvo je dalo u tu svrhu £ 700.000. Pored toga sami ti odbori osiguravaju jednu četvrtinu potrebnog novca za osnivanje pojedinih gospodarstava. Prošle godine osnovali su 55 gospodarstava. Pozajmnice novca od strane Okružnih i Gradskih odbora za organizaciju malih gospodarstava odobrava Ministarstvo poljoprivrede i ribarstva, jer u slučaju neuspjeha, jednu trećinu gubitaka snosi

* Šef odsjeka za mala gospodarstva u Odjeljenju za korištenje zemlje (Land Use Division), Ministarstva poljoprivrede i ribarstva u Londonu, koji nas je detaljno upoznao s radom County Councils i County Borough Councils na osnivanju malih gospodarstava, na čemu mu se i ovom prilikom zahvaljujem.

Ministarstvo. Takve zajmove davale su banke ranije na 50. godina, a sada na 30 godina.

U svrhu uređenja i vođenja takvih gospodarstava Okružni i Gradski odbor dužan je pribaviti zemlju, izgraditi zgrade, a u nekim slučajevima nabaviti i stoku, a zakupac sam nabavlja strojeve i oruđe i stoku (ako odbor nije nabavio stoku).

Do godine 1939. Odbori su nakon uređenja gospodarstvo mogli prodati ili dati u zakup. Kasnije takva gospodarstva ne mogu više prodavati, već samo davati u zakup. Razlog je, kažu tome taj, što žele da takva gospodarstva budu u rukama dobrih poljoprivrednih radnika. Kad se gospodarstva prodaju pojedincima, ona postanu nasljedna, sin nasljeđuje oca i vodi gospodarstvo, bez obzira je li dobar ili loš farmer. Tako i sistemom zakupa osiguravaju dobro gospodarenje na takvim gospodarstvima(?).

Potražnja takvih gospodarstava veća je od nabavke, ali država nema dovoljno novaca, da ih osniva u širim razmjerima (Mr. Greenfield). U periodu od 1919.—1930. god. stvoreno je 17.500 ovakvih malih gospodarstava, a to je stajalo državu i lokalna tijela oko £ 12.5 milijuna.

Izbor tipova gospodarenja na takvih gospodarstvima određuje se prema tome, kakvi su tipovi u kojem kraju najviše zastupljeni. Ako je u kojem kraju najviše zastupljen tip mliječnog gospodarstva, onda će se formirati mliječni tip, ako se u kojem kraju najviše gaji povrće, bit će organiziran tip povrćarskog gospodarstva. Takva mala gospodarstva nastoje, međutim, posvuda uzgajati svinje za bekon i perad.

Smatraju, da takva mala gospodarstva nije nikako uputno stvarati u planinskim krajevima; u ovakvim krajevima uvijek je bolje organizirati velike ovčarske farme.

U Škotskoj, pribavljanje malih gospodarstava, određeno je od strane Poljoprivrednog odjela (Department of Agriculture) i povjerenicima Državnog sekretarijatu, koji se brine, da nabavlja posjede i da ih naseljava. Do kraja god. 1949. nabavljeno je 456.000 akri zemlje i organizirano 3.376 novih gospodarstava. Ovome treba dodati još 365 posjeda, koji su pribavljeni, već kao organizirana gospodarstva.

Pojedinci kupuju sami mala gospodarstva. No, uza sve to broj malih gospodarstava ne raste u većim razmjerima, jer istodobno znatan broj njih propada.

Tablica I.*

Površina zemlje malih gospodarstava u Engleskoj i Velsu (po kategorijama gospodarstava) u odnosu na ukupnu površinu, svih gospodarstava, prema stanju godine 1951.

	Ukupno sva gosp. imaju	Mala gospodarstva po kategorijama				
		do 5 akri	5—15 akri	15—20 akri	20—30 akri	30—50 akri
površina u akrima						
Engleska i Vels	24,465.721	214.970	634.815	302.022	667.512	1,594.698
		3,414.017 akri				

Tablica II.*

Broj malih gospodarstava u Engleskoj i Velsu (1951.) (po kategorijama)
u odnosu na ukupan broj svih gospodarstava

	Ukupno svih gospodarstava	Mala gospodarstva po kategorijama				
		do 5 akri	5—15 akri	15—20 akri	20—30 akri	30—50 akri
Brojno stanje						
Engleska i Vels	377.198	80.866	73.069	17.691	27.460	40.743
		239.829				

Kako se vidi iz navedenih podataka broj malih gospodarstava (239.829), u koja engleska statistika, grubo uzevši, ubraja gospodarstva s površinom zemlje do 50 akri (20 ha) — isključivši prirodne pašnjake — relativno je velik (oko 63%), a to im daje i veliko značenje, iako one prema površini zemlje koju posjeduju (cca 14%), nisu ni približno važan faktor u poljoprivrednoj proizvodnji Engleske, u odnosu na velike forme (cca 86% zemlje).

Osnovu Engleske poljoprivrede predstavljaju velike farme, gospodarstva od 50 akri na više (o čemu sam napisao posebnu raspravu).

I mala gospodarstva u Engleskoj vrlo su produktivna. Jako produktivne te male farme su mahom, jer su to uglavnom vrlo intenzivna, specijalizirana gospodarstva. Rad na unapređenju tih gospodarstava i sastojao se u najvećoj mjeri u tome, da se u prvom redu intenziviraju i specijaliziraju, a zatim, da se što bolje (što racionalnije, što ekonomičnije) organizira prodaja njihovih proizvoda i opremanje sredstvima za proizvodnju. Primjenjuju se i druge razne mjere u Engleskoj u svrhu unapređenja poljoprivrede, pa i ovih gospodarstava: garantirane cijene, za sve najvažnije proizvode, čime se osigurava povoljno unovčenje proizvoda; daje se državna pomoć za uvođenje vodovoda na farme, za drenažu, za nabavu strojeva i gnojiva; pruža se stručna pomoć od strane Poljoprivredne savjetodavne službe Ministarstva poljoprivrede i Departmana za poljoprivrednu ekonomiku, pri poljoprivrednim fakultetima; organizira otkup poljoprivrednih proizvoda i opskrbe sredstvima za proizvodnju preko zadružnih organizacija, te otkup preko državnih organizacija; stvorena je organizacija za popravke poljoprivrednih strojeva, dijelom od strane tvornica poljoprivrednih strojeva, dijelom na druge načine; održavaju se poljoprivredne izložbe; pomoć Klubovima mladih farmera; s tome dolaze vrlo dobre komunikacije i transport, pa zajmovi za poljoprivrednike, čitava mreža raznih poljoprivrednih škola i poljoprivrednih naučno-istraživačkih ustanova i dr.

* Ovdje su uzete u obzir obradive površine i zasijani travnjaci, prirodni pašnjaci nisu uzeti u obzir. Također nisu uzeta u obzir ni gospodarstva, koja imaju samo prirodne pašnjake

2. Postanak društava za naseljavanje i poljoprivrednih radnih asocijacija u Engleskoj i Velsu.

Financijska kriza i ekonomska depresija god. 1931. izazvale su veliku nezaposlenost u raznim industrijskim granama u Velikoj Britaniji. Ta kriza najviše se odrazila na važnim industrijskim granama u Sjevernoj Engleskoj i Istočnom Velsu. I to je postao problem nezaposlenosti najteži. Te oblasti nazvane su Specijalna područja («Special Areas»). Kad je taj problem postao naročito akutan, vlada je objavila god. 1934. Zakon o specijalnim područjima. Po tom zakonu imalo se stvoriti Komisije za Specijalna područja (Commissioners for the Special Areas) za Englesku, Vels i Škotsku. Proučavajući problem stalo se na stanovište, da se pitanje nezaposlenih radnika pokuša rješavati i tako, da im se osnuju mala poljoprivredna gospodarstva, na koja će ih se kolonizirati. Izrađen je i plan za naseljavanje nezaposlenih industrijskih radnika na zemlju.

Zakon od god. 1931. (The Agricultural Land, Utilisation Act) ovlastio je Ministarstvo poljoprivrede i ribarstva da osnuje mala gospodarstva za nezaposlene industrijske radnike. Predviđena su sredstva i utvrđena shema. S radom se otpočelo god. 1934. The Society of Friends izradio je sistem organiziranja gospodarstava i način pomaganja izvođenjem programa.

Na inicijativu Ministarstva poljoprivrede i ribarstva u The Land Settlement Association, kao agenciji za izdavanje programa u Engleskoj i Velsu, dali su novčana sredstva the Carnegie Trustess, the Society of Friends, the National Council Service i još neka društva. Ministarstvo je odredilo, da to Asocijacija uspostavi tip malih kooperativnih gospodarstava od 3—10 akra.

3. Agencije za provođenje programa za naseljavanje nezaposlenih industrijskih radnika

Za provođenje programa određene su ove agencije:

- (1) The Land Settlement Association
- (2) The Wels Land Settlement Society
- (3) County Councils u specijalnim područjima

4. Poljoprivredne radne asocijacije u Engleskoj

Društvo — The Land Settlement Association — je privatno lice, registrirano u I. i P. Societies. Ustanovljeno je god. 1935. da provede pokušaj (eksperiment) za naseljavanje nezaposlenih industrijskih radnika na zemlju. Predviđeno je da, jedna polovina prihoda dolazi iz privatnih izvora, a jedna polovica iz Zaklade za razvoj.

God. 1937. uvedeno je za velik broj naseljenika uvježbavanje u poljoprivrednim poslovima. Prvih godina organizacija se relativno dosta brzo razvijala. Dne 31. ožujka 1939. bilo je organizirano 1.100 gospodarstava, i to: 334 bilo je zaposjednuto od zakupaca, 377 od uvježbanih, a 389 bilo je vakantnih.

Organizacija asocijacija

Struktura asocijacije izgleda ovako: (a) individualni posjedi, (b) zadruga i (c) centralna farma (depo).

a) Svako takvo naselje ima 25-89 individualnih posjeda. Te posjede izdaje Društvo u zakup i to, sada, samo licima, koja su radila najmanje pet godina u poljoprivredi (uglavnom poljoprivrednim radnicima). Pored toga svako takvo lice, koje želi biti zakupac na ovakvom posjedu i član asocijacije, dužan je da plati Društvu £ 500. Nakon toga dobiva u zakup potpuno opremljen posjed, veličine 3—10 akri; (Takvi posjedi u asocijaciji kod Andovera imaju u prosjeku po 10 akri). Osim zemlje dobiva zakupac stambene i gospodarske zgrade (svinjce, peradnjake, staklenike i sl.), svinje, perad (već prema tipu gospodarenja). Na pr. u Andoveru dobije 40—50 komada svinja i 400—500 kom. peradi, zalihe hrane, poljoprivredna oruđa, sjeme i rasad. Posjedi su državno vlasništvo (pravni vlasnik je Ministarstvo poljoprivrede i ribarstva u Londonu). Pojedini zakupci obrađuju najmljnije posjede individualno.

b) Zakupci organiziraju zadrugu, Zadrugom rukovodi zadružni odbor, s predsjednikom na čelu, koga biraju članovi asocijacije i koji su svi ujedno i članovi takve zadruge i upravnik zadruge, koga postavlja Centralno Društvo u Londonu. Upravnik zadruge i predsjednik rade u koordinaciji. Oni se staraju o čitavoj asocijaciji, a ne samo o zadrugi. Ova zadruga je prodajno-nabavnog i proizvodnog tipa. Preko nje pojedini posjedi prodaju svoje proizvode. Mogu ih prodavati i sami, ali im se to ne isplati. U tom i jeste bit takve asocijacije, da dobrom organizacijom prodaje, omogućí što veće prihode i smanji rashode, kako bi i ovakva mala gospodarstva mogla uspješno poslovati. Dalje, zadruga nabavlja za pojedine posjede i sredstva za proizvodnju. Zadruga za usluge, koje obavlja uzima maržu i režijske troškove (3% od ukupnog prometa). Eventualno nastale viškove koristi za investiranje u zadružne objekte i opremu. Sve postojeće zadruge učlanjene su u Centralno Društvo u Londonu (Nacionalnu asocijaciju).

Za predane proizvode zadrugi u svrhu prodaje, članovi dobivaju bonove, a robu od zadruge kupuju za gotov novac. Zadruga vrši obračun sa svakim pojedinim članom mjesečno, preko banke.

c) Svaka ovakva zadruga ima Centralnu farmu (Estates Service, Depot) u svrhu pružanja nužnih usluga i opskrbe dobrima zakupaca. Ta farma ili depo je u prvom redu proizvodni objekt, na pr. za proizvodnju rasplodnih svinja ili peradi ili rasada za zakupce, ili za iznajmljivanje strojeva za obradu posjeda zakupaca uz utvrđenu na-

pltu (po satu rada). Neka naselja imaju i voćnjake, koji su podignuti od Centralnog Društva ili Odbora, obrađuju ih zakupci uz plaćenu nadnicu. To je privremena farma centralnog gospodarstva. Namjera je, da ti voćnjaci budu sasvim ustanovljeni, pa da ih se onda iznajmi zakupcima, da ih vode na kooperativnoj profitnoj bazi.

Na Centralnoj farmi rade najamni radnici. Osim upravnika zadruga i najmljenih radnika, na poslovima zadruga i centralne farme stalno su zaposleni od namještenika: knjigovođa, skladištar i administrativno osoblje, a često i poljoprivredni stručnjaci. (U asocijaciji u Andoveru su dva poljoprivredna stručnjaka: jedan za vrtilarstvo, a jedan za peradarstvo i svinjogojstvo. Plaćaju ih na godinu £ 600, zatim knjigovođa, skladištar i 3 činovnice.)

5. Poljoprivredne radne asocijacije u Velsu (The Wels Land Settlement Society — osnovano 1936.)

To su zadruga (asocijacije), koje rade na trgovačkoj profitnoj bazi, uređene su po Komesarijatu za specijalna područja u Velsu god. 1936., u svrhu naseljavanja, po shemi za Specijalna područja, u Južnom Veku. One su financirane isključivo iz fondova za Specijalna područja, koji je unaprijed stvoren u suglasnosti s propisima Komesarijata i Društva.

Društvo — The Wels Land Settlement Society — je napravilo program za 500 porodica i utvrdilo shemu u dva različita tipa:

Prvi tip su sitna gospodarska naselja, slična po općem izgledu, utvrđenoj shemi za The Land Settlement Association.

Drugi tip je zadržna farma s udjelom u dobiti. Većina asocijacija su drugog tipa.

Zadatak Društva je, dobiti zemlju, sagraditi zgrade i opremiti posjed svim drugim sredstvima za proizvodnju i zalihama, te pronalaziti radnike za obradu zemlje, kao intenzivne vrtove na trgovačkoj bazi. Obično su to ranije bili radnici iz redova nezaposlenih industrijskih radnika. Kad se na kursu pripreme za rad, onda se radnici i upravno osoblje formiraju u zadrugu, koja uzima zemlju u zakup i razvija posjed, a matičnom Društvu daju rentu u iznosu od 3% od cijene koštanja gospodarstva (u tu sumu je uračunata i renta za kuću). Zakupničko društvo (zadruga) ima uzdržavati i ostaviti sve zgrade u dobrom stanju.

Zadruga može uzeti i zajam, za koji plaćaju za vrijeme zakupa kamate od 4%, primaju i avanse u ime nadnice i t. d. Na to plaćaju 2% kamata.

6. Troškovi naseljavanja (u The Land Settlement Association)

Godine 1939. oprema posjeda i obrtni kapital koštalo je £ 1.000 bez centralne farme i troškova uvježbavanja, koji su iznosili £ 250, odnosno sa ovim troškovima £ 1.250 po jednoj porodici.

God. 1938. za uspostavljenih 477 gospodarstava troškovi su iznosili **£1.621 do 1.780**, po jednom gospodarstvu (jednoj porodici).

U Asocijaciji kod Andovera jedan takav posjed od 10 akri, potpuno opremljen košta sada £ 2.000. Kako sam već naveo, zakupac u ime tih troškova ulaže unaprijed £ 500, a £ 1.500 ulaže Društvo. Ukupnu svotu zakupac otplaćuje kroz 10 godina, a naime kamata za taj zajam plaća 3.5%.

7. Brojno stanje asocijacija i gospodarstava

Naziv mjesta — posjeda	akri	br. gospodar.
Ablington (Cambridgeshire)	686	59
Andover (Hampshire)	494	35
Droodwath (Cumberland)	252	23
Crofton (Cumberland)	715	68
Dalston (Cumberland)	816	50
Elmesthops (Leicestershire)	551	42
The Drayton (Cambridgeshire)	301	51
Foscash (Essex)	446	84
Fulneg (Lincolnshire)	123	36
Harrowby (Lincolnshire)	720	46
Newbawrn (Suffolk)	431	51
Newent (Gloucestershire)	323	55
Oscroft (Derbyshire)	399	40
Potton (Bedfordshire)	285	29
Lindlesham and Batehmate (Sussex)	500	84
Smaith (Yorkshire)	300	35
Stamington (Northumberland)	299	35
Jeldham (Essex)	659	89
O r e h a r d s :		
Foscash (Essex)	299	—
Denham (Suffolk)	153	—
Batshmore (Sussex)	308	42
Chewston (Beds.)	457	79
Denham (Suffolk)	409	—
	9.926	1.033
Jenkin's cross (Cumberland)	352 akri	
Newtown (Gloucestershire)	211 akri	
Panntley (Gloucestershire)	234 akri	
Whalton (Northumberland)	316 akri	
	1.113 akri	

8. Osnove uspješnog gospodarenja

Postavljena su dva osnovna principa za uspjeh tih gospodarstava:

- (1) Specijalizirati i intenzivirati proizvodnju i
- (2) Organizirati prodaju.

U studiji »Can Land Settlement solde Unemployment? kojoj je Lloyd George* napisao predgovor, dao je Herbert G. detaljnu agrarno-ekonomsku analizu poljoprivrede u Engleskoj i na osnovu te analize i niza drugih izvedeni su zaključci o potrebi i načinu stvaranja asocijacija za kolonizaciju nezaposlenih radnika. Pored ostalog izloženi su tu i uzorni tipovi gospodarenja (s proračunom predvidivih rashoda i prihoda), ovako:

Tipovi gospodarenja

- Tip I. — 5 akri trgovački vrt — peradarstvo; za prodaju: proizvodi vrtlarstva i peradarstva.
- Tip II. — 5 akri trgovački vrt — miješano gospodarenje, za prodaju: vrtni proizvodi, proizvodi svinja i peradi.
- Tip III. — 1 akra trgovački vrt — staklenik, za prodaju: rajčice, krastavci, cvijeće i t. d.
- Tip IV. — 2 akra, staklenik — peradarstvo, za prodaju: rasad, cvijeće, peradarski proizvodi.
- Tip V. 5 akri, svinje i perad, za prodaju: proizvodi svinja i peradi.

U The Land Settlement Association kod Andovera, gdje smo se detaljno u praksi upoznali takvu asocijaciju, vidjeli smo, da je prema navedenim principima provedena i organizacija proizvodnje i organizacija prodaje proizvoda.

9. Dohodak pojedinih gospodarstava (zakupaca)

T a b l i c a III.

Prosječni prihodi od prodaje i rashodi po jednom zakupcu (gospodar.)

1952. Andover

Prihodi	£	Renta i t. d.	102
Perad	105	Materijal i usluge, . .	1.202
Jaja	514	Razlika između primika i izdataka. . .	595
Razno	16	Ukupno:	£ 1.899
Ukupna prodaja £ 1.899			

* Lloyd George se naročito mnogo zauzima za provođenje kolonizacije nezaposlenih industrijskih radnika. Po njegovim planovima, imalo se provesti u agrar oko jedan milijon nezaposlenih industrijskih radnika.

Ovaj primjer prosječnog dohotka po jednom zakupcu, u asocijaciji kod Andovera, pokazuje, da takva mala gospodarstva polučuju velike prihode, zahvaljujući dobroj organizaciji proizvodnje pojedinih posjeda, sistemu organizacije asocijacije, koji omogućuje kulturnu i ekonomsku prodaju proizvoda, jeftinu nabavu proizvodnih sredstava, korišćenje velikih strojeva na malim gospodarstvima i opskrbu posjeda prvoklasnim rasplodnim i rasadnim materijalom.

Stanje proizvodnje, prihodi i životni uvjeti jednog zakupca u asocijaciji kod Andovera. čiji smo posjed posebno istraživali

Posjed, koga drži ovaj zakupac, ima oko 10 akri zemlje. Proizvodnja je vrlo intenzivna. Na posjedu je zastupljen mješoviti tip gospodarjenja: (1) povrće, (2) svinje za bekon i (3) kokoši za proizvodnju jaja.

Od povrtnih kultura najviše su zastupljene: rajčice, salata, grašak i celer. Najviše povrća proizvodi pod staklom (u velikim staklenim kućama i pod staklenim pokrivačima). Prinosi po jedinici površine vrlo su veliki, jer skida po dvije žetve. Na pr. prinos rajčica iznosi 5 tona po akru.

Osnovno jato kokošiju broji 450 nosilja, (pasmine Sussex) koje prosječno nose na godinu 180 komada jaja po kokoši. Prošle godine primio je za prodana jaja £ 1.300.

Ima 6 rasplodnih krmača, od kojih dobiva na godinu oko 100 komada prasadi. Prodaje bekon svinje.

Prošle godine zarada mu je iznosila £ 1.000.

Od proizvoda sa svog posjeda koristi u vlastitom kućanstvu povrće i jaja. Mlijeko, meso i kruh kupuje (naravno i sve ostalo).

Stambene prilike su mu takove, ima u posebnoj kući: 3 sobe, kupatilo i pomoćne prostorije. Ima električni štednjak, aparat za pranje rublja, radio aparat, pored ostalog kompletnog namještaja. Kuća je jednostavno građena od drvenog materijala, kao i kuće ostalih zakupaca.

Ima vrlo velike staklenike za povrće, dobro uređen svinjac i peradnjake. Pored velikog peradnjaka ima i male pokretne peradnjake, razmještene po polju. Osim drvenih pokretnih peradnjaka ima vrlo moderne peradnjake od aluminiia, žice i stakla. (Jedan košta £ 25). Rekli su nam, da neki od ovih zakupaca toliko zarade, kroz nekoliko godina, da uzimaju u zakup privatne farme od 50—60 akri.

10. Zaključak

Ove poljoprivredne radne asocijacije L. S. D. i W. L. S. S. u Engleskoj, osnovane su, kao pokušaj (eksperiment) koloniziranja na zemlju industrijskih radnika (jedan od zahvata za reagrarizaciju u Engleskoj). To je bio u stvari, jedan od više takovih pokušaja ili bar prijedloga u svijetu. Takvi pokušaj poznati su pod nazivom »vraćanje zemlji«. Ovaj zahvat, kao ni čitav pokret u Engleskoj (iako je bio

temeljito pripremljen), nije dao rezultat, kao ni drugi takvi pokušaji. No, dao je sam ovaj zahvat pozitivan rezultat u drugom pogledu. Stvorene su interesantne organizacione forme poljoprivrednih radnih asocijacija. Da su one zaista interesantne i vrijedne pažnje, iako su samo eksperiment, i malo ih ima, dokazuje činjenica, što su se održale kroz decenije i što vrlo uspješno posluju.

Postojeće L. S. A. i W. L. S. S. nastavile su da upravljaju imanjima, koja su prije bila uređena za nezaposlene industrijske radnike, a sada ustvari za poljoprivredne radnike, koji žele da rade za svoj račun ili kao u Veslu na zadružnoj bazi. Pravni vlasnik zemlje je Ministarstvo poljoprivrede. L. S. A. i W. L. S. S. inicirano je god. 1934., a ostvareno 1935. odnosno 1936. Zadatak mu je bio, da pribavi mala imanja za nezaposlene industrijske radnike, koji su prošli period pripreme. Od 1939. takva gospodarstva daju se samo poljoprivrednicima, i to onima, koji mogu pribaviti potreban kapital za rad i imaju već izvjesno iskustvo u radu. Ima 20 takvih naselja sa 1090 gospodarstva. Veličina pojedinih imanja kreće se od 2—10 akri. Proizvodnja je specijalizirana, prema proizvodnim uvjetima pojedinog kraja i zahtjevima tržišta i vrlo je intenzivna. Zato ta gospodarstva osiguravaju pristojan život zakupcima.

Ove organizacije sadrže interesantnih elemenata i za nas, bez obzira na to što su nastale i postoje u sasvim drukčijim društveno-ekonomskim prilikama i što su nastale iz specifičnih tamčasnijih potreba i predstavljaju samo jedan eksperiment. Radi toga držim, bi bilo korisno detaljno proučiti ove asocijacije, naročito one u Veslu, gdje nismo stigli da ih na mjestu proučimo, kao i razne druge poljoprivredne radne asocijacije u zemljama, gdje one postoje, što je na pr. profesor Mirković već proveo u Italiji.

11. IZVORI I LITERATURA:

1. Vlastite bilješke s predavanja na Naučno-istraživačkom institutu za poljoprivrednu ekonomiku Oksfordskog Univerziteta, 1954.
2. Vlastita proučavanja na mjestu the Land Settledent Association kod Andovera, 1954.
3. Vlastite bilješke s posjete Odjelu za korištenje zemlje (Land Use Division — odsjek za mala gospodarstva — Ministarstva poljoprivrede i ribarstva u Londonu, 4. X. 1954.
4. Ministry of Agriculture and Fisheries, London: Agriculture in Britain, 1950.
5. Menzies-Kitchin A. W.: Land Settlement a report prepared for the Carnegie United Kingdom Trustees, Edinburgh, 1935.
6. Herbert G.: Can Land Settlement solve Unemployment? London, 1935.
7. Commissioner for the special areas (England and Wales) Report of the committee of enquiry into Land Settlement, London.
8. The Minister of Agriculture and Fisheries: The Land Settlement Association Limited and Tenancy Agreement, London.
9. Council by the Land Settlement L. T. D. London: An experiment in Smallholdings, London, 1949.
10. Agricultural Act 1947.
11. Mirković M.: Seljaci u kapitalizmu, agrarno-ekonomske studije, Zagreb, M. H. 1952. g.